

STRUKTURÁLIS VÁLTOZÁSOK ÉS A TÁRSADALMI-GAZDASÁGI FEJLŐDÉS KAPCSOLATAI

MOHOLI KÁROLY—ABONYINÉ PALOTÁS JOLÁN

Gazdasági fejlődésünk jelenlegi szakaszában a növekedés tényezői közül megkülönböztetett szerepet kell tulajdonítanunk a struktúráknak, illetve a különböző egyensúlyviszonyok javításának.

Gazdasági növekedésünk a III. és a IV. ötéves terv időszakában felgyorsult. A nemzeti jövedelem, a reáljövedelem és a reálbér mutatóinak kedvező alakulását a hazai adottságainkon túlmenően a szocialista együttműködést figyelembe vevő gazdaságpolitika tette lehetővé.

Bár a növekedés forrásai közül a struktúra átalakulásának a fenti időszakban igen fontos szerepe volt, mégis ismételten előkerül ez a kérdés. Megjegyezzük azonban, hogy — a többi szocialista országokhoz hasonlóan — ez a szerkezeti változás más aspektusból merül most fel.

Napjainkban a gazdasági növekedésnek nemcsak a belső feltételei változtak meg, hanem ezzel közel egyidőben új helyzet állt elő a nemzetközi gazdasági kapcsolatok terén is. Így pl. gazdaságtalanná vált a korábban kis országok számára oly, eredményesen alkalmazott importhelyettesítés politikája. Fellendülőben van a szocialista országok között a szakosítás, a munkamegosztás elmélyítése. Előtérbe kerültek a hatékonysági és egyensúlyi követelmények. A hatékonyság fokozásában nagy szerep jut a területi specializációnak. Ez utóbbi, a népgazdaság fejlődésére gyakorolt hatásán túlmenően a KGST fejlődését is befolyásolja.

Az extenzív fejlődési szakasz lezárulásával és az erőforrások fokozódó szűkössége miatt előálló új helyzetben reflektorfénybe kerül a tartalékok feltárása és felhasználásának kérdése. Ezek között megkülönböztetett figyelmet érdemelnek a munkamegosztás különböző formái.

Szakkörök véleménye ma már megegyezik abban, hogy a dinamikus növekedés egyik kulcskérdése a struktúraváltoztatás. Az e téren meglevő tartalékok felhasználása különösen az ipar terén vált időszerűvé.

A termelőerők ésszerű területi elhelyezése, bonyolult feladatának megoldásához az ország egyes területeinek sokrétű, elmélyült vizsgálata szükséges. Az ilyen jellegű vizsgálatoknak ki kell terjedniük a természeti és a gazdasági erőforrások számbavételén túlmenően azok kihasználtsági fokára is. A termelő és a nem termelő szféra fejlettségi szintjének több időpontra történő meghatározása, fejlődési dinamikájának elemzése és a fentiek kapcsolatának feltárása sok új információhoz vezet el bennünket. Ebből a megfontolásból a továbbiakban a specializációt abból az aspektusból kívántuk vizsgálni, hogy a szakosodás a különböző területegység vonatkozásában időben hogyan változott, és milyen területi differenciáltságot mutat.

A területi specializáció olyan minőséget jelző kategória, amely egy adott gazdasági körzet fejlettségére is utal. A specializáció a társadalmi munkamegosztás olyan formája, amelyben egy, vagy több kiválasztott termelési ág kívánalmait helyezzük

előtérbe a többi mellé, — illetve alárendelésével. A körzet specializációjához tartoznak mindazon ágazatok, amelyek jelentős arányt képviselnek az ország és a körzet termelésében, a külső áruforgalomban, körzetformáló erejük van, és a kedvező feltételek kihasználásával elősegítik a minimális munkaráfordítás mellett maximális hozam gazdasági törekvés érvényesítését. A termelőerők és a termelési viszonyok fejlődésével nő a szakosodás mértéke, bővül a termelés és az árutermelés, csökken az önköltség és nő a termelékenység. Az ipar specializációjának emelkedése magával vonja a gyártás tömegszerűségi fokának növekedését, az alkalmazott technológia módosulását, a dolgozók szakmai specializációját stb. is. A szocializmusban a tervszerű, arányos fejlődés, valamint a népgazdaság hatékonyságának növelése érdekében a körzetek specializációjának fokozása objektív szükségszerűség.

A termelési specializáció szintjei (üzemi, ágazati és komplex gazdasági körzeti) között minőségi különbségek vannak. Ezért az ágazati specializáció nem nyerhető az üzemi specializáció mechanikus összegzéséből, a mindkettőnél magasabb, összetettebb funkciót töltenek be a komplex (integráns) körzet profilját kialakító ágazatok is.

Napjainkban, amikor a belső strukturális feszültségek kiéleződnek, érdemes visszapillantani, hogy a növekedési források területi alakulásában az elmúlt időszakban milyen tendenciák érvényesültek, s ezek hogyan hatottak a területi struktúrára. Legtöbb információt erre vonatkozólag a termék, illetve a termékcsoporthoz tartozó vizsgálat nyújt, mégis úgy ítéljük meg, hogy érdemes az iparcsoportonkénti bontáson alapuló területi szakosodás időbeni alakulását is megvizsgálni.

Ezért a továbbiakban a hazai adatszolgáltatás nyújtotta lehetőségekhez kidolgozott módszerünket alkalmaztuk a megyék iparának ágazati specializáltsága meghatározására. (Vettük az egyes ágazatokban foglalkoztatottak számát, ezek átlagát, szórását, relatív szórását, majd lenormáztuk.) A számítás eredményeként kapott specializációs index értékek segítségével lehetővé válik a specializálódás mértékében bekövetkezett változások, — valamint területi differenciáltságának elemzése. Számításainkhoz a 15-ös ágazati bontást vettük alapul. Bázisul az 1965. évi adatokat választottuk, s tárgyidőszakként pedig az 1975 éveket dolgoztuk fel. A két időpontra végzett vizsgálat lehetővé tette a 10 éves időintervallumban bekövetkezett változások irányának és mértékének érzékeltetését.

A vizsgálat eredményeként kapott index értékek alapján a specializáltság foka szerint kategorizált megyéket szemléletesen az 1. és a 2. ábra.

A két időszakra végzett index értékek azt mutatják, hogy 1975-re az 1965. évihez viszonyítva átlagosan csökkent. Ugyanis

$$1965 = 34.12 \text{ és}$$

$$1975 = 31.41.$$

Ez tehát azt jelenti, hogy a fenti ágazati bontásban megyékre vonatkoztatva az ágazati specializáltság csökkenése irányába történt elmozdulás.

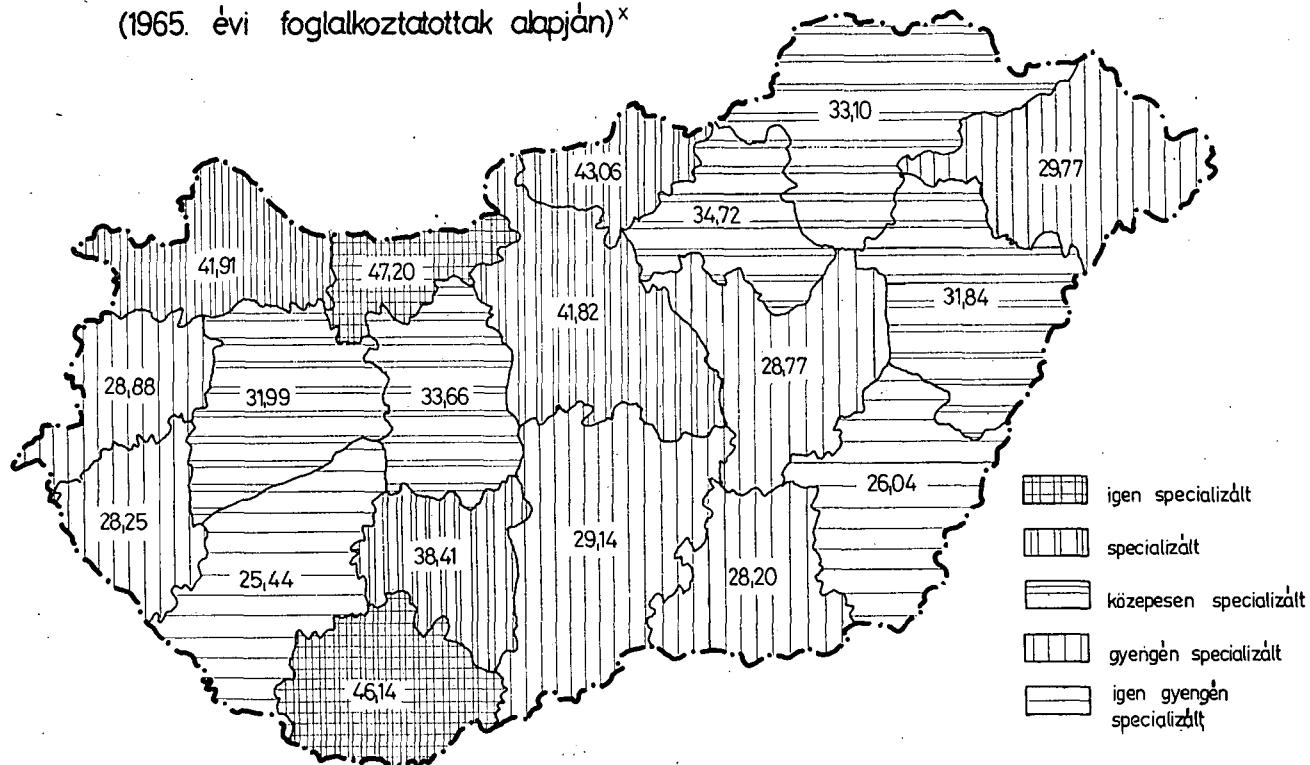
Ha megvizsgáljuk a jelzett időpontokra vonatkozóan a szélsőséges specializáltságú megyék index értékeit, akkor hasonlólt tapasztalunk. Míg 1965-ben a megyék rangsorolásának első és tizenkilencedik eleme között 21.76-os, addig 1975-ben csupán 17.72-es különbség adódott. Vagyis

$$(1-19) 1965 = 21.76 \text{ és}$$

$$(1-19) 1975 = 17.72.$$

Ez ismételtén alátámasztja azon korábbi megállapításunkat, hogy a vizsgálatba bevont időszakban ágazati bontásban megyei szinten a szakosodás csökkenése következett be.

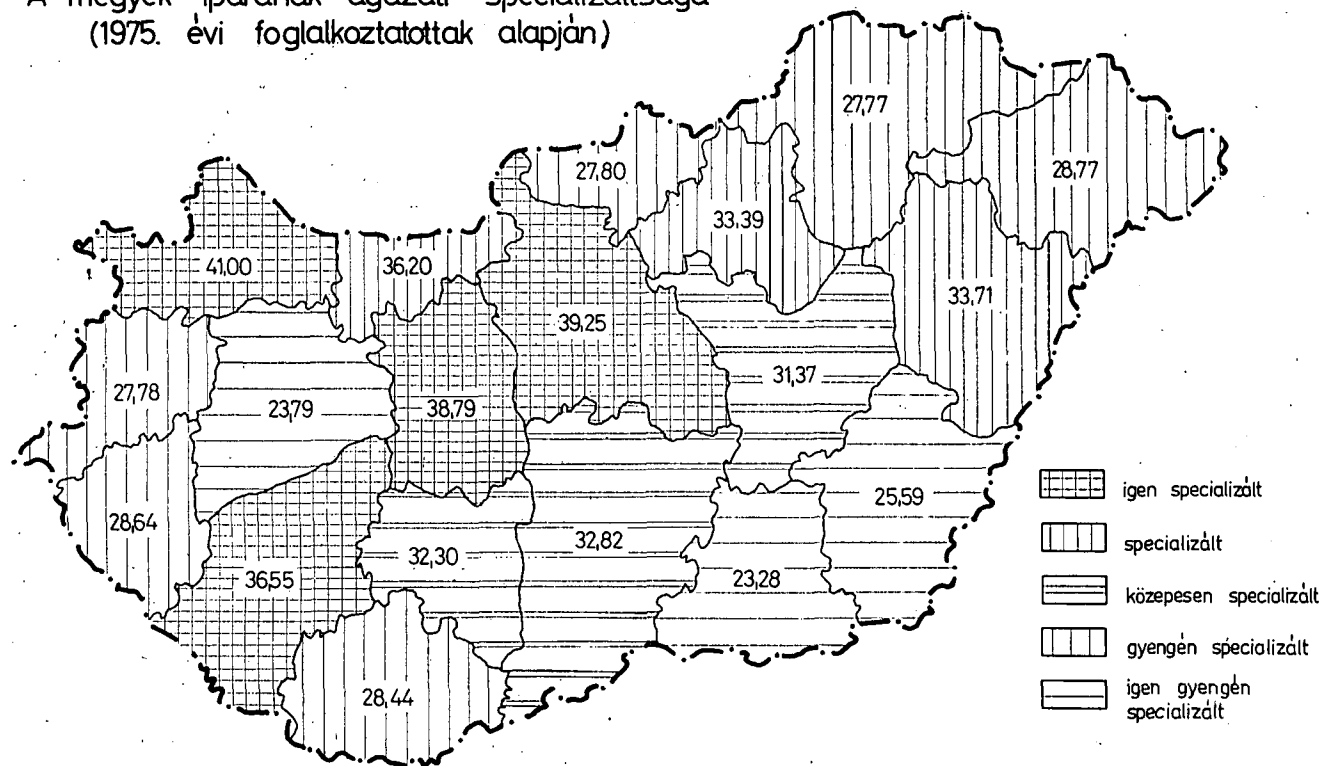
A megyék iparának ágazati specializáltsága
(1965. évi foglalkoztatottak alapján)^x

^x 15-ös ágazati besztás szerint

1. ábra

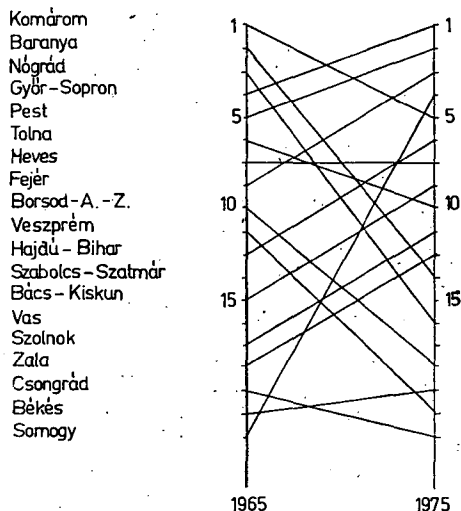
A megyék iparának ágazati specializáltsága
(1975. évi foglalkoztatottak alapján)

x 15-ös ágazati beosztás szerint

Ha részletesebben tanulmányozzuk a változás irányát és mértékét, akkor igen változatos képet kapunk. Az elmozdulás könnyebb kiértékelhetősége érdekében mellékeljük a 3. sz. ábrát. Ebből könnyen leolvasható, hogy 9 azoknak a megyéknek a száma, amelyek a rangsorban hátrább (közülük 5 megye: Komárom, Baranya, Nógrád, Borsod-Abaúj-Zemplén és Veszprém lényegesen) kerülnek, 9 megye a rangsorban feljebb jutott. Ezek közül is elsősorban Somogy megye tűnt ki a 19. helyről a 4. helyre kerülésével, de lényegesen előre tört Zala-, Szolnok-, Bács-Kiskun-, Hajdú-Bihar-, Fejér-, Pest- és Győr-Sopron megye is. Megyéink közül Heves az egyetlen, amely megőrizte 7. helyét.

Az ipar relatív ágazati specializáltságának változása (1965–1975-ig) megyéinkben

x 15-ös ágazati beosztás szerint

3. ábra

Ha most már az ágazati szakosodás területi elhelyezkedését tanulmányozzuk, akkor azt tapasztaljuk, hogy 1965-ben DNY–ÉK irányba húzódva két sávban rajzolódott ki (Győr-Sopron, Komárom, Nógrád, valamint Baranya, Tolna és Pest megyét magába foglalóan) a leginkább specializált területek, míg a DNY-Dunántúl és az Alföld térsége az index értékek alacsony voltával tűnik ki.

1975-re némileg módosult ez a kép. Az egyik sáv ismét Győr-Sopron és Komárom megyéket foglalja magába, a másik pedig Somogy, Fejér, Pest, Heves és Hajdú-Bihar megye területét. A legkevésbé specializált területeket a DK-Alföld, valamint ÉK-Magyarországon és Ny-Dunántúlon fekvő megyék alkotják.

Anélkül, hogy az egyes megyék specializáltsága terén bekövetkezett változások mélyebb elemzését elvégeznénk, megjegyezzük, hogy a szakosodásnak az ágazati szinten is érvényesülő ilyen jellegű alakulása kedvezőtlenül befolyásolja a műszaki-gazdasági kritériumok változását.

Jóllehet a specializáció fő elemeként az élő munkát választottuk — s ezért nem jártunk el teljesen korrekten — mégis az ily módon kvantifikálható tényezők alapján nyert eredményt minőségi elemekkel kiegészítve a valóságot jól tükröző képhez jutunk. Mint általában a matematikai modellek, a specializáció mérésére alkalmazott módszerünk is csak a fő mozzanatait képes megragadni ennek a bonyolult társadalmi-gazdasági folyamatnak, s ez indokoltta és szükségessé teszi a különböző hagyományos módszereken alapuló — egyéb ismereteket és figyelembe vevő — vizsgálatokat. A problémakörnek azonban ez a nagyvonalú megközelítése is jelzi annak szükségességét, hogy az iparfejlesztés során alkalmazott szelekciót és kontraszelekciót úgy kell irányítanunk, az erőforrásokat úgy kell koncentrálnunk, hogy elősegítsük a hatékonyabb területi struktúra kialakítását.

Amint a fentiekben már említettük, a struktúrának igen sok mozzanata ragadható meg ahhoz, hogy a változása során érvényesülő tendenciákat, a jelenlegi helyzetet, vagy a jövőben szükséges módosítások fő vonásait felvázolhassuk. Általában elmondható makro- és mikro szinten egyaránt, hogy az ágazati mélységű vizsgálat csak markáns vonásaiban érzékelteti a tendenciákat, csupán fő vonásában jellemzi azokat, s az ágazaton belüli, illetve a területi differenciáltságot elfedi. S ami az ágazati elemzések alkalmazásának egyik oldalról korlátja, a másik oldalról helyettesíthetetlen és nagy jelentőségűvé teszi. Így az ágazati vizsgálatok megfelelő mélységű egyéb vizsgálatokkal kiegészítve biztosít iránytűt adnak a kezünkbe.

Az ágazati bontás elegendő mélységet biztosít egyfajta egyensúlyi helyzet minősítéséhez is. Az egyensúly megléte gazdaságépítő munkánkban igen fontos kérdés. Hiánya a fejlődést fékezi, megléte pedig motiválja.

Az egyensúlyvizsgálatok legfőbb célja a szűk keresztmetszetek és a tartalékok feltárása a hatékonyabb gazdálkodás érdekében. Konkrétabban az egyes népgazdasági ágak (és ágazatok) arányos országos és területi fejlesztésében rejlő tartalékok felszínre hozása.

Ismeretes, hogy egy területegység termelő szférájának fejlettségi szintje, és a nem termelő létesítményekkel való ellátottság színvonala befolyásolja a termeléshez társadalmilag szükséges munkamennyiséget, s ily módon a gazdasági hatékonyságot. Ezért amikor a gazdasági növekedés tényezőinek területegységenként megnyilvánuló érvényesülését vizsgáljuk, a struktúra mellett az egyensúlyi állapotnak is nagy fontosság tulajdonítható.

A területi kérdésekkel foglalkozó tudományok jelenlegi állása szerint ma még nem tudjuk egyértelműen, egzakt eszközökkel minősíteni az egyensúlytalanság mértékét, közvetett eszközökkel azonban számtalan lehetőség nyílik erre. Megállapítható, hogy általában a negatív hatások (a szűk keresztmetszetek) hívják fel magukra a figyelmet, míg az egyensúlyi állapottól „+ —” irányú kisebb eltérések alig érzékelhetők. Ezért a tervező-elemző szakembereknek fontos feladata ezeknek a durva eltéréseknek a feltárása, valamint a megszüntetését célzó fejlesztési variánsok kidolgozása.

A felszabadulást követően hazánkban kibontakozó dinamikus fejlődés során napjainkban változott meg a termelőerők területi elhelyezkedése. Számottevő mértékben csökkent a különböző népgazdasági ágak fejlettségi szintje terén megnyilvánuló különbség, így az egyes területegységek a társadalmi-gazdasági fejlettség vonatkozásában közeledtek egymáshoz. Ez nem jelenti ugyanakkor azt, hogy ne rajzolód-

nának ki ma is élesen olyan térségek, amelyekben egyik vagy másik ágazat fejlettségi szintje messze meghaladja az országos átlagot, vagy attól jelentősebb mértékben elmarad. A relatív elmaradottság ágazatonként eltérő következményeket vonz maga után.

Míg pl. a szociális infrastruktúra fejlesztését elsősorban szociál-politikai szempontok indokolják, addig a termelő (műszaki) infrastruktúra fejlesztése az egyéb népgazdasági ágak fejlődését gyorsító hatása miatt fontos. Egy adott területen belül pedig az egyes ágazatok fejlettségi szintje terén megnyilvánuló összhang hiánya hátrányosan hat az egész terület továbbfejlődésére.

A továbbiakban a fentiek alapján megkíséreljük bemutatni megyéinkre vonatkozóan az egyes népgazdasági ágak (illetve jellemző gazdasági mutatók) fejlettségi szintje közti összhangot, hiánya esetén pedig a diszharmóniából kitűnő szűk keresztmetszeteket.

A vizsgálatba bevont mutatók a következők:

1 = Az ipar ágazati specializáltsága

2 = Az ipar fejlettsége az 1000 főre jutó iparban termelt korrigált nemzeti jövedelem alapján

3 = Az iparral rendelkező települések aránya

4 = Az élelmiszeripar ágazati specializáltsága

5 = A mezőgazdaság fejlettsége az 1000 főre jutó mezőgazdaságban termelt korrigált nemzeti jövedelem alapján

6 = Az infrastruktúra komplex fejlettsége

Mindenekelőtt összeállítottuk megyéinkre a fenti mutatók fejlettségi foka alapján előálló rangsorokat. Eredményünket az 1. sz. táblázatban közöljük.

1. sz. táblázat

MEGYÉNK EGYMÁSHOZ VISZONYÍTOTT FEJLETTSÉGE
A FELSOROLT MUTATÓK ALAPJÁN

Megye	1	2	3	4	5	6*
Baranya	12	7	19	16	14	4
Bács-Kiskun	8	16	4	6	3	17
Békés	17	14	3	10	1	12
Borsod-A.-Z.	16	3	13	15	19	15
Csongrád	19	10	5	3	13	7
Fejér	3	5	10	19	9	13
Győr-Sopron	1	6	12	13	11	6
Hajdú-Bihar	6	18	8	9	7	16
Heves	7	4	6	12	10	14
Komárom	5	1	7	7	17	3
Nógrád	14	8	9	17	18	10
Pest	2	12	1	18	16	18
Somogy	4	17	16	4	4	2
Szabolcs-Sz.	13	19	15	11	5	19
Szolnok	10	13	2	14	6	9
Tolna	9	15	11	2	2	8
Vas	15	11	17	8	12	5
Veszprém	18	2	14	1	15	1
Zala	11	9	18	5	8	11

* a mutatók sorszáma, mely megegyezik a korábbival.

A mellékelt táblázatból első pillantásra kitűnik, hogy a felsorolt mutatók alapján előálló rangsor területegységenként igen differenciált. Különösen szembetűnik a differenciáltság mértéke azokban a megyékben, amelyek az egyes mutatók alapján a rangsor elején, mások szerint pedig a végén helyezkednek el. Így pl. Veszprém megye az infrastrukturális ellátottság alapján a rangsor élén áll az ipar specializáltsága szerint pedig az utolsó helyek egyikét foglalja el. Igaz, hogy alig tapasztalható eltérés az ipar és az infrastruktúra relatív fejlettsége terén. Szélsőségesen alakult a különböző mutatók alapján az ellátottság Pest megyében is, ahol az infrastruktúra igen elmaradt, ugyanakkor az iparral rendelkező települések arányával kitűnik a megye. Baranya megyében ugyancsak kontrasztos a vizsgálatba bevont mutatók alapján kirajzolódó kép, amennyiben az infrastruktúra viszonylag fejlett, az iparosodott települések aránya pedig kicsi. Hasonlóan Baranyához, Komárom megyében is lényegesen felülmúlja az infrastrukturális színvonal az ipar fejlettségét tükröző 1., 2. és 3. mutató fejlettségét. Ugyancsak az infrastruktúra más ágazatokhoz viszonyított relatív fejlettsége látható Vas, Somogy és Győr-Sopron megyében is. Míg a már említett Pest, Szabolcs-Szatmár, Bács-Kiskun, Hajdú-Bihar és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében fordított a helyzet. A felsorolt térségek továbbfejlődését hátrányosan érinti ez a — termelő szférához viszonyított — lemaradás, míg az előbbi kategóriába tartozó megyéknél az infrastruktúra fejlettsége motiválhatja az egyéb szférák előrelépését is. A területi diszharmóniák mélyreható vizsgálata azért érdemel figyelmet, mert így a fejlesztési variánsok kidolgozásakor — ismerve a törvényszerűségek érvényesülésének módját — a területi hatékonyság fokozását legjobban elősegítő javaslattal élhetünk.

2. sz. táblázat

MEGYÉINK 6 MUTATÓRA KÉPZETT KORRELÁCIÓS MÁTRIXA

mutató*	1	2	3	4	5	6
1	0,0	-0,060	0,161	-0,291	0,133	-0,185
2		0,0	-0,116	-0,195	-0,733	0,390
3			0,0	-0,181	0,104	-0,436
4				0,0	0,344	0,394
5					0,0	-0,262
6						0,0

* A mutatók sorrendje megegyezik a korábban eszközölt felsorolással.

A korrelációs matrixból kitűnik, hogy megyei bontásban (ui. különböző terület-egységekre számolva a kapcsolat szorosság más és más értéket mutat) az ipar és a mezőgazdaság fejlettsége között van legszorosabb kapcsolat. E kapcsolat hazánk gazdasági fejlődésének sajátos viszonyai miatt negatív előjelű. (Ismeretes, hogy hazánkban amelyik területegység iparosodottabb, az mezőgazdaságilag kevésbé fejlett és viszont.)

A fenti páros kapcsolaton túlmenően a 6. és a 3. mutató között van közepesen kissé lazább negatív összefüggés (az infrastruktúra komplex fejlettsége és az iparral rendelkező települések aránya), ami azzal magyarázható, hogy az infrastrukturális téren fejlettebb területeken az ipar fokozottabb mértékben koncentrálódik a városokra.

Ugyancsak közepesenél kissé gyengébb kapcsolat van a 6. és a 4. mutató, (az infrastruktúra komplex fejlettsége és az élelmiszeripar ágazati specializáltsága) valamint a 6. és a 2. (szintén az infrastrukturális ellátottságot tükröző és az ipar fejlettségét az 1000 főre jutó iparban termelt korrigált nemzeti jövedelem alapján kifejező) mutató között. Az előbbi mutatópár területi sorából nyert korrelációs együtt-ható értéke azért adódott pozitív előjelűként, mert mind az infrastrukturális ellátottság, mind az élelmiszeripar specializáltsága általában a fejlettség kifejezője, úgyszintén az ipar fejlettsége is.

Népgazdaságunk fejlődésének jelenlegi szakaszában valamely térség iparának fejlettsége, valamint az adott terület egész gazdaságának fejlettsége között igen szoros kapcsolat áll fenn. Ezért — mivel a különböző területegységekre vonatkozóan nem tudjuk kimutatni, hogy mennyivel járulnak hozzá az egész nemzetgazdaságban megtermelt új értékhez — gyakran a gazdasági fejlettséget a nála sokkal könnyebben meghatározható ipari fejlettséggel helyettesítjük. Ezért érthető, hogy a 6. és a 2. mutató közti „r” érték is pozitív előjelet vesz fel. Annak oka pedig, hogy e kapcsolat nem mutat szorosabb összefüggést, abban rejlik, hogy az általunk választott területegységek meglehetősen (átlagosan 4896 km²) nagy és gyakran gazdaságilag inhomogén területek.

A mezőgazdaság fejlettségét kifejező mutatók közül a már érintett 2. mutatón kívül említésre méltó összefüggés még az élelmiszeripar ágazati specializáltságával alakult ki, ami azzal magyarázható, hogy mindkét mutató az egységes élelmiszer-termelés színvonalát fejezi ki. Ezért vett fel az „r” +0,344-es értéket.

Abból az összefüggésből pedig, amit az 1. és a 2. mutató közötti korrelálatlanság tükröz, az olvasható ki, hogy hazánkban jelenleg még az ipar fejlettségét megyei bontásban az ágazati specializáltság nem befolyásolja. Sajnálatos azonban, hogy közel azonos eredményt kapunk a megyéknél lényegesen kisebb területegységekre is. E helyzet felszámolása pedig éppen napjainkban kívánatos, amikor a gazdasági növekedés legfőbb forrása — az extenzív növekedési tényezők zömének kimerülése miatt — a hatékonyság fokozása. Ennek egyik lehetőségét biztosítja az ipari termelés szerkezetének makro szintű és területi korszerűsítése, szakosodási fokának növe- lése és a termelt cikkek körének szűkítése.

A táblázatban bemutatott és elemzett összefüggésekből megállapítható, hogy a viszonylag nagy területeket magukba foglaló megyék szintjén is durva különbségek jelentkeznek a gazdasági fejlettséget különböző aspektusból megközelítő mutatók vonatkozásában. Jóllehet a fejlettség terén megnyilvánuló területi differenciáltság az elmúlt években — elsősorban a termelő szféra különböző ágaiban valamint a szociális infrastrukturális ellátottságot illetően — jelentős mértékben csökkent, azonban még ma is lényegesen nagyobb az indokoltnál. Ez pedig olyan káros konzekvenciák- kal jár, hogy a különböző összefüggések miatt a valamely téren ma fejlettebb terü- letek egyéb ágai is gyorsabban fejlődnek, s a kissé lemaradott, vagy az átlagos fejlett- ségi szint alatt levő térségek fejlődési dinamizmusa is elmarad. Elég pl. csak az infra- struktúra fejlődést motiváló szerepére utalni, arra, hogy fejlettsége hogy orientálja a beruházási tevékenységet, a társadalmi mozgásokat stb.

A fentiek is azt támasztják alá, hogy napjainkban, amikor egész népgazdaságunk szintjén előtérbe kerülnek az egyensúllyal kapcsolatos kérdések, akkor a területi hatékonyság növelését elősegítő területi egyensúly megteremtésére megkülönböz- tetett figyelmet fordítsunk. A területi egyensúly fokozása pedig csak úgy érhető el, ha a termelőerők területi elhelyezésének racionalizálásakor tevékenységünket kettős (ágazati és területi) szemléletű megközelítés jellemzi.

- [1] ABONYINÉ DR. PALOTÁS JOLÁN: A gazdasági egyensúly és a területi struktúra összefüggései. Statisztikai Szemle. 1978. 12. 1220. p.
- [2] ENYEDI GYÖRGY (SZERK.) A magyar népgazdaság fejlődésének területi problémái. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1976. 254. p.
- [3] HEGEDÚS MIKLÓS: Az ipar és a mezőgazdaság kapcsolatának néhány kérdése. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1972. 216. p.
- [4] KORNAI JÁNOS: Erőltetett, vagy harmónikus növekedés. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1972. 86. p.
- [5] KÖSZEGFALVI GYÖRGY: Az Országos Területrendezési Terv. Területi Statisztika. 1978. 1. 22. p.
- [6] RIMLER JUDIT: Fejlődéselemzés ökonometriaival módszerekkel. Közgazdasági és jogi Könyvkiadó. Budapest. 1976. 375. p.
- [7] ROMÁN ZOLTÁN: Termelékenység és gazdasági növekedés. Kossuth Könyvkiadó — Közgazdasági és jogi Könyvkiadó. Budapest. 1977. 462. p.

DIE BEZIEHUNGEN ZWISCHEN STRUKTURELLEN VERÄNDERUNGEN UND DER GESELLSCHAFTLICH-WIRTSCHAFTLICHEN ENTWICKLUNG

KÁROLY MOHOLI und JOLÁN ABONYI — PALOTÁS

Die inneren Voraussetzungen unseres wirtschaftlichen Aufstiegs haben sich geändert und in Verbindung damit ist eine neue Situation auch im Bereich der internationalen Beziehungen entstanden. Unwirtschaftlich ist der früher erfolgreich angewandte Importersatz geworden. Im Aufschwung befindet sich die Spezialisierung unter den sozialistischen Ländern. Eine grosse Rolle kommt in der Steigerung der Effektivität der regionalen Spezialisierung zu. Zur Lösung der neuartigen territorialen Platzierung der Produktionskräfte wiederum bedarf es vielseitiger Untersuchungen. Zwischen den Ebenen der Produktionsspezialisierung bestehen qualitative Unterschiede. Die meisten Informationen zur Feststellung des Spezialisierungsgrades bietet die Untersuchung auf der Ebene von Produktgruppen. Zahlreiche Daten liefert auch die zeitliche Gestaltung der auf der Aufschlüsselung nach Industriegruppen beruhenden territorialen Spezialisierung.

Zur Ermittlung der regionalen Spezialisierung haben wir in den einzelnen Zweigen die Anzahl der Beschäftigten, deren Durchschnitt, Streuung, relative Streuung herangezogen und dann standardisiert, genormt. Die als Ergebnis der Berechnung erhaltenen Spezialisierungs-Indexwerte drücken den Grad der Veränderung aus. Als Basis wählten wir die Daten des Jahres 1965, während als Gegenstandsperiode die Daten des Jahres 1975 aufgearbeitet wurden.

Aufgrund der als Ergebnis der Untersuchungen erhaltenen Indexwerte wurde dann der Spezialisierungsgrad für die einzelnen Komitate ausgedrückt. Die für die beiden Perioden errechneten Indexwerte zeigen, dass die Zweig-Spezialisierung nachgelassen hat.

1965 ergab sich zwischen dem ersten und neunzehnten Element der Rangliste der Komitate ein Unterschied von 21,67, im Jahre 1975 hingegen von 17,72. Neun Komitate waren in der Rangliste weiter nach hinten gelangt, während neun andere vorangeschritten waren.

1965 zeichneten sich — in SW-NO-Richtung ziehend — die am ehesten spezialisierten Gebiete (die Komitate Győr-Sopron, Komárom, Nógrád, sowie Baranya, Tolna und Pest) in zwei Zonen ab.

1975 umfasst die eine Zone wiederum die Komitate Győr-Sopron und Komárom und die andere das Gebiet der Komitate Somogy—Fejér—Pest—Heves und Hajdú-Bihar. Die am wenigsten spezialisierten Gebiete sind das S-O-Alföld, N-O-Ungarn und das westliche Transdanubien.

Wir haben Untersuchungen bzgl. der Harmonie oder Disharmonie im Entwicklungsstand der einzelnen Volkswirtschaftszweige der Komitate angestellt.

Die in die Untersuchungen miteinbezogenen Indizes waren:

1. Die Spezialisierung der Industriezweige
2. Der Entwicklungsstand der Industrie aufgrund des auf 1000 Personen entfallenden, in der Industrie erzeugten korrigierten Nationaleinkommens
3. Das Verhältnis der über eine Industrie verfügenden Siedlungen
4. Die Spezialisierung der Lebensmittelindustrie
5. Der Entwicklungsstand der Landwirtschaft aufgrund des auf 1000 Personen kommenden, in der Landwirtschaft erzeugten, korrigierten Nationaleinkommens
6. Der komplexe Entwicklungsstand der Infrastruktur

Die aufgrund der Indizes entstandene Rangliste ist in den einzelnen Gebietseinheiten höchst differenziert. So steht z. B. das Komitat Veszprém aufgrund der infrastrukturellen Versorgung an der Spitze der Rangliste, während es laut der Spezialisierung der Industrie einen der letzten Plätze einnimmt. Aus der Tabelle zeichneten sich ziemlich viele Extreme ab.

In der gegenwärtigen Phase der Entwicklung unserer Volkswirtschaft besteht im Entwicklungsstand der gesamten Wirtschaft des gegebenen Gebietes eine sehr enge Korrelation. Nachdem wir hinsichtlich der verschiedenen Gebietseinheiten nicht immer nachzuweisen vermögen, in welchem Maße sie zu den in der Nationalwirtschaft produzierten Werten beigetragen haben, ersetzen wir nicht selten den wirtschaftlichen Entwicklungsstand durch den industriellen Entwicklungsstand. So gelangt die Frage der Indexe 2 und 6 in besonders enge Beziehung und namentlich die den Fortschritt motivierende Rolle der Infrastruktur in den Vordergrund.

Als Folgerung ist abzuleiten, dass heutzutage, wo auf der Ebene unserer Volkswirtschaft die mit dem Gleichgewicht zusammenhängenden Fragen in den Vordergrund gelangen, der Schaffung des territorialen Gleichgewichts besondere Aufmerksamkeit gewidmet werden muss. Dies aber ist nur zu erreichen, wenn wir bei der Rationalisierung der territorialen Placierung der Produktionskräfte Zweig- und Gebietsaspekte anwenden.

СВЯЗЬ СТРУКТУРНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ И ОБЩЕСТВЕННО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

КАРОЙ МОХОЛИ—АБОНИНЭ ЙОЛАН ПАЛОТАШ

В результате изменения внутренних предпосылок экономического развития нашей страны создались новые условия в области внешних экономических отношений. В экономическом отношении стало нерентабельным до этого рентабельное применение отечественного сырья вместо импортного. Развивается специализация между социалистическими странами. В повышении эффективности большую роль играет региональная специализация. Однако рациональное региональное разделение производственных сил нуждается во всестороннем исследовании. Между уровнями специализации производства имеются качественные различия. Для достоверного определения степени специализации служит исследование на уровне группы изделий. Необходимо учитывать и время возникновения территориальной специализации.

Критерием определения территориальной специализации для нас служило число людей занятых в данной отрасли производства, их среднее количество, относительное рассеяние, а затем мы сделали нормирование. Полученные таким образом величины специализации показывают степень ее изменения. В качестве основы послужили данные за 1965—1975. годы.

На основе индекса, полученного в результате исследования, мы указываем на степень специализации в каждой из областей. Индексные величины, относящиеся к данным периодам времени, свидетельствуют о том, что отраслевая специализация понизилась.

В 1965 году разница между первой и последней, девятнадцатой областью составляла 21, 76, а в 1975 году — 17,72. Иерархически девять областей заняли более низкое положение, а девять областей более высокое.

В 1965 году в двух частях Венгрии — Юго-Западной и Северо-Восточной (в областях Дьёр-Шопрон, Комаром, Ноград, а также и в областях Бараня, Толна и Пешт) специализация было особенно заметна.

В 1975 году наиболее специализированными областями являются, с одной стороны, области Дьёр-Шопрон и Комаром, а с другой стороны, области Шомодь, Фейер, Пешт, Хевеш и Хайду-Бихар. Наиболее слабо специализированы Юго-Восточная часть Альфельда, Северо-Восточная Венгрия и Западная часть Задунайского края.

Нами были проведены исследования относительно определения пропорциональной и непропорциональной развитости отдельных народного хозяйства.

В ходе исследования нами были приняты во внимание следующие показатели:

1. Отраслевая специализация промышленности;
2. Степень развитости промышленности, определённая на основе корректировочного национального дохода, приходящегося на 1000 занятых в промышленности;
3. Количественное соотношение промышленных пунктов;
4. Отраслевая специализация пищевой промышленности;
5. Развитость сельского хозяйства, определённая на основе скорректированного национального дохода, приходящегося на 1000 занятых в сельском хозяйстве;
6. Комплексная развитость инфраструктуры.

Иерархия, установленная на основе полученных данных по отдельным территориальным единицам, сильно дифференцирована. Так, например, область Веспрем, которая по инфраструктуре занимает первое место среди областей страны, по специализации промышленности стоит на одном из последних мест. Приложенная схема свидетельствует о ряде крайностей.

В нынешнем периоде развития экономики существует тесная связь между развитостью всех отраслей народного хозяйства. Так как не всегда можно показать удельный вес отдельных вес отдельных территориальных единиц в народном хозяйстве в целом, то за уровень экономического развития берётся уровень развития промышленности. Таким образом, возникает тесная взаимосвязь между 2-м и 6-м показателями. В экономическом развитии особенно выступает на передний план мотивирующая роль инфраструктуры.

В заключение можно сказать, что когда в наши дни в народном хозяйстве Венгрии на первом месте стоит вопрос об экономическом балансе, необходимо уделять должное внимание экономическому балансу отдельных территорий. А это можно достичь путём рационального размещения производственных сил, при котором учитываются отраслевые и территориальные особенности.